

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995 йилдан нашр этилади
Йилда 6 марта чиқади

3-2017
ИЮНЬ

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

Аниқ ва табиий фанлар

МАТЕМАТИКА

К.КАРИМОВ

Учта сингуляр коэффициентга эга бўлган аралаш типдаги тенглама учун Франкль масаласининг хос функцияларини қуриш 5

ФИЗИКА, ТЕХНИКА

К.ОНАРҚУЛОВ, Ғ.РАҲМАТОВ

Мева-сабзавотлар учун инфрақизил қуритиш қурилмаси 12

Ш.ЯКУБОВА, Т.АЗИМОВ, З.ХУСАНОВ, О.ТЎЛАНОВ

Астрономик координаталар тизимлари 14

БИОЛОГИЯ, КИМЁ

Ш.ХАМИДОВ, А.МАТКАРИМОВА, Ш.ТУРСУНОВА

Доривор тирноқгул (*Calendula officinalis* L.) нинг ўсиши ва ривожланиш хусусиятлари 18

У.БОЛТАБОЕВ

Енгил саноатдаги ишлаб чиқариш жараёнида мавжуд бўлган омилларнинг одам организмга таъсирини ўрганиш 21

Р.МАТЪЯКУБОВ, Д.САЛМОНОВА, И.ТУРДИБОЕВ, Ш.АБДУРАЗЗАКОВА

Карбамидформальдегид – (КФО) ва фенолформальдегид олигомерлари (ФФО)ни фурфурил спирти билан сополимерларининг олиниши ва хоссаларини тадқиқ қилиш 24

Х.ТОШЕВ, А.ЕШИМБЕТОВ, А.ХАЙТБАЕВ, Ш.ТУРҒУНБОЕВ, Ж.БЕКНАЗАРОВ

Госсипол айрим Шифф асосларининг геометрик ва энергетик характеристикаларини ярим эмпирик усулда ўрганиш 27

Ш.ЮЛДАШЕВА, Ш.И.ХАСАНОВА

Полиз шираси миқдорий зичлигини бошқариб туришда энтомофагларнинг ўрни 32

ГЕОГРАФИЯ, ТУПРОҚШУНОСЛИК

А.ҲАМИДОВ

Ўзбекистонда ландшафт тадқиқотлари ва тармоқ районлаштириш муаммолари 35

Ю.АҲМАДАЛИЕВ, О.АБДУҒАНИЕВ

Фарғона водийсида суғориладиган ерларнинг тупроқ-экологик ҳолатидаги ўзгаришларни баҳолаш 39

Ижтимоий-гуманитар фанлар

ИҚТИСОДИЁТ

З.ТАДЖИБАЕВ

Ўзбекистонда иқтисодий таълим: кеча, бугун ва эртага 42

ФАЛСАҒА, СИЁСАТ, ТАРИХ

А.ҚАМБАРОВ

Илмий қадриятлар – мамлакатни барқарор ривожлантириш омили 47

Қ.СУЛАЙМОНОВ

Ўрта синф – бозор иқтисодиётининг етакчи кучи 50

Д.НОРМАТОВА

Ахлоқий меросда тарихий-маънавий қадриятлар масаласи 54

Г.МАДРАХИМОВА

Мустақиллик йилларида оналар ва болалар саломатлигига эътиборнинг кучайтирилиши 58

АДАБИЁТШУНОСЛИК

О.ДАДАЖОНОВ

“Ёш Вертернинг изтироблари” асарида инсон кечинмаларининг бадиий талқини 62

УДК: 8-1/-3

“ЁШ ВЕРТЕРНИНГ ИЗТИРОБЛАРИ” АСАРИДА ИНСОН КЕЧИНМАЛАРИНИНГ БАДИИЙ ТАЛҚИНИ

О.Дадажонов

Аннотация

Мақолада Гётенинг сентиментализм руҳидаги асари мисолида инсон руҳий-маънавий дунёсининг бадиий талқини таҳлил этилган.

Аннотация

В статье анализируется художественное толкование духовно-нравственного мира человека на примере произведения Гёте, написанного в духе сентиментализма.

Annotation

In this article the artistic interpretation of human moral-spiritual world in the spirit of the sentimentalistic work by Goethe is cleared.

Таянч сўз ва иборалар: ички кечинма, образ, эҳтирос, табиат, қаҳрамон, қалб, фикр, дўст.

Ключевые слова и выражения: внутренние переживания, образ, страсть, природа, характер, душа, мысль, друг.

Key words and expressions: intuition, image, emotion, nature, character, soul, thought, friend.

Европа маърифатчилик оқимининг ёрқин намояндаси, янги давр немис адабиёти асосчиси Ёҳанн Волфганг Гёте ўз ижоди билан жаҳон адабиётига жуда катта ҳисса қўшди. Унинг асар ва романлари дунёнинг кўплаб тилларига таржима қилиниб, жаҳон адабиёти хазинасини янада бойитди. Гёте адабий фаолиятининг илк даврига мансуб “Ёш Вертернинг изтироблари” романи ўша давр немис адабиётида катта воқеа бўлди. Ушбу роман уни ёзувчи сифатида жаҳонга ёйган илк насрий асаридир. Асар 1774 йили яратилган. Ёзувчи ҳар тарафлама илғор фикрли, зукко ва сезгир қалбли йигитнинг гўзал ички кечинмалари, эҳтиросларини ўзида жамлаган қаҳрамон образини яратди, “Бўрон ва ҳаракат” оқимининг характерли қирраларини очиб берди. Гарчи муаллиф ўз қаҳрамонини ҳалокатга олиб борса-да, бу мардона норозиликнинг ўзи ёш авлодни инсон шаъни ва қадри йўлида курашга чорлайди. Гёте ўз авлодини азоблаган ва ҳолдан тойдирган барча кўргуликларни бошдан кечирган эди. Бу кечинмалар “Вертер” да гўё акс садо бўлиб янгради.

Эҳтиросларга тўла бу асарда бош қаҳрамон гоҳ жунбушга келувчи хаёллари билан, гоҳ кишиларни чегараловчи қонунлардан қочиб, табиат қўйнида жуда кўп вақтини ўтказди.

Ушбу асар бутун дунё адабиётида сентиментал руҳдаги дурдона ҳисобланиб, мактуб тарзида ёзилган. Ҳар бир ёзилган

мактубда сана ва йили кўрсатилган. Асар икки қисмдан иборат. Биринчи қисм 1771 йил 4 майдан, 1771 йил 10 сентябргача бўлган вақтни, иккинчи қисм 1771 йил 20 октябрдан 1772 йил 24 декабргача бўлган вақт оралиғини ўз ичига олади. Асарда инсон ҳаёти ва унинг ички кечинмалари ҳақида сўз юритилиб, бош қаҳрамон Вертер ўзининг қадрдон дўсти Вилхелмга мактуби билан бошланади.

Вертернинг дўстига ёзган биринчи мактуби шаҳарнинг ажойиб табиати, у ердаги маҳаллий аҳолининг ҳаёт тарзи ва уларнинг қизиқишлари тўғрисида фикрларини баён этган. Умри давомида инсон ана шу туйғу йўлида кураш олиб боради. Бизнинг Вертер ҳам буюк бахтни ҳис қилган қаҳрамон. “Ички қаноат ҳисси”, бу - биз учун бирозгина мавҳум тушунчада. Биз ушбу мақоламиз орқали Гётенинг шоҳ асаридан олинган инсон кечинмалари тўғрисидаги фикрларини келтириб ўтмоқчимиз.

Масалан: “O was ist der Mensch das er über sich klagen darf!”

“O, инсон ўз-ўзидан гина ҳам қила олади” [1.7]

Гёте ушбу фикрларини Вертер ғамгин ҳолатга тушган, ўзини ёлғиз вазиятдаги вақтида ёзган хатида келтириб ўтган. Бу асарда шоир жуда кўплаб кишиларни ҳайратга соладиган доно гапларни қўллаган.

Масалан: “Ich könnte jetzt nicht zeichnen und bin ich nie ein größerer Maler gewesen als in diesem Augenblicken”

О.Дадажонов – ФарДУ факультетлараро чет тиллари кафедраси ўқитувчиси.

“Бирон чизиқ ҳам чизолмаяпман, бироқ мен санъатни

ҳеч қачон шу лаҳзалардагидек чуқур ҳис этолмаган эдим” [2.9]

Гёте инсон кечинмаларидан ташқари табиат ва санъат уйғунлиги ҳақида ҳам ёрқин фикрларни келтириб ўтган. Инсон умри давомида турли воқеаларни бошдан ўтказди. Гоҳида қувончли дамлар, ана шу қувончдан еру кўкка сиғмайсан. Баъзан эса синовли, дард аламга тўла кунлар. Ҳар қандай ҳолатда ҳам, ҳар бир воқеада, ҳар бир нарсада ҳикмат (яхшилиқ) бор. Аслида ҳаётнинг мақсади инсонни синовлар гирдобиди тарбиялашдир. У қалбдир. Инсон қалби англаб етилмаган жумбоқдир. Вертер ана шу қалбнинг нозиклиги хусусида изтироб чекади.

“Wenn wir immer ein offenes Herz hätten, das Gute zu genießen das uns Gott für jeden Tag bereitet wir würden alsdann auch Kraft genug haben das Übel zu Tagen, wenn es kommt”

“Агар бизга ҳар куни Оллоҳ ато этган яхшилиқ истиқболига самимий қалб билан чиқсақ эдик, ёмонликка тўқнаш келганимизда уни энгиш осонроқ бўлурди” [3.33].

Асарда Вертер фақат Шарлотта Буффга бўлган жавобсиз севги эмас, балки 1771-1774 йиллардаги шоирни қийнаган руҳий тушкунлик ҳам кўзда тутилади. Вертер мактубларида қувонч ва аламли гаплар кейинчалик Гётенинг ўзини ҳам ҳайратга солган. 1780 йилда шоир ўз кундалигида шундай ёзган эди: “Нашр қилингандан кейин асарни бошдан оёқ ўқиб чиқдим ва ҳайратдан ёқа ушладим. Қайта ўқиб чиқишга юрагим бетламайди.”

“Ein Mensch, der um anderer willen, ohne das es seine eigene Leidenschaft sein eigenes Bedürfnis ist, ich um Geld oder Ehre oder sonst etwas abarbeitet, ist immer ein Tor”

“Кимки виждонан ёки ўз истаги билан эмас, ёки бошқаларга ёқиш мақсадидагина пул, обрў ёки яна бошқа бирор нарса учун меҳнат қилса, у тентақдир” [4.41].

“Was ich weiß kann jeder wissen, mein Herz hab ich allein”.

“Мен билган нарсани бошқа ҳар қандай одам ҳам била оларку-я, бироқ бундай қалбга эга бўла олмаслиги мумкин” [5.78].

Вертернинг ўз хаёллари, фикрлари бошқа инсонларникидан фарқ қиларди, унинг дунёқараши кам инсонларда учрайди. У ўзгача, гўё узок даврларни айланиб чиққандай. Вертер одамларнинг ўйларини, ташвишларини ҳис қиларди. Баъзи инсонларга ачинар, баъзи инсонларнинг қалби гўзаллигидан роҳатланарди.

“Ja wohl bin ich nur ein Wanderer, ein Waller auf der Erde! Seid ihr dann mehr”.

“Ҳа, мен оламини кезиб юривчи дарбадарман, сизлар мендан ортиқмисизлар?” [6.79]

Бу оламда шундай инсонлар борки, уларнинг инсонпарварлиги осмонлардан ҳам юксакроқ, аксинча, шундай инсонлар борки, уларнинг тубанлиги энг қуйи ботқоқликдан ҳам чуқурроқдир. Вертер ўзгалар қувончи учун ўзини қурбон қилишни олий бахт, деб билади.

Табиат қаҳрамонимиз қалбидан шундай жой олганки, гўё унинг бутун ҳис-туйғулари, руҳий олами у билан бирлашиб кетгандай. Табиатнинг бутун гўзаллиги унинг қалбидан жой олган, бепоён табиатнинг жозибали манзаралари унинг борлигини туғенга соларди. Ўз яқинлари учун қон тўкиш ва ўз ўлими орқали дўстларига юз карра ортиқ янги ҳаёт бағишлаш шарафи камдан-кам кишиларагина насиб бўлади. Вертер тимсолида ҳақиқий инсон сиймосини кўриш мумкин. Унинг руҳий олами, ўй-хаёллари ҳақиқий инсонларгагина хосдир.

Хулоса тариқасида шуни айтиш керакки, мавжуд урф-одат ва қонунларга қарши қурашувчи қаҳрамон Гётенинг “Бўрон ва шиддат” даври учун мосдир. Шоир ҳаётни шундай синчиклаб ўргандики, ундаги фалсафий, психологик фикрий теранлик қаҳрамон Вертер мисолида, инсонни лол қолдириш даражасида намоён бўлди.

Адабиётлар:

1. Саидов А. Гёте-юрист. – Т.: Ўзбекистон. 2010
2. Эгамова Я. Ёш Вертернинг изтироблари. – Т.: Янги аср авлоди. 2006
3. Акбаров М. Ҳикматлар хазинаси. – Т.: Шарқ. 2008
4. Таржимонлик санъаткорликдир. // «Ёшлик» журнали. 2013 йил. 12- сон.
5. www.susannealbers.de

(Тақризчи: А.Қосимов, филология фанлари доктори, профессор).